

idrak

Dini Arařtırmalar Dergisi / Journal of Religious Studies

Cilt/Volume-1 • Sayı/Issue-1 • Haziran 2021

Cilt | Volume: 1 • Sayı | Issue: 1
15 Haziran | June 15, 2021

Post-Ratio Judaica: Postmodern Yahudi Teolojisinde Akıl

Post-Ratio Judaica: Reason in the Postmodern Jewish Theology

Mustafa ALICI

Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri, Dinler Tarihi Anabilim Dalı,
Erzincan/Türkiye.

*Professor, Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology,
Philosophy and Religious Studies, Department of History of Religions,
Erzincan/Turkey.*

malici@erzincan.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9513-6768

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Arařtırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Date Received: 25 Şubat | February 2021
Kabul Tarihi | Date Accepted: 29 Mart | March 2021
Yayın Tarihi | Date Published: 15 Haziran | June 2021

Atıf | Cite as

Alıcı, Mustafa. "Post-Ratio Judaica: Postmodern Yahudi Teolojisinde Akıl". *idrak* 1/1 (Haziran 2021), 47-76.

İntihal | Plagiarism

Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir.

This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

Telif | Copyright ©

Published by Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Giresun University Faculty of Islamic Sciences, 28200, Giresun, Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Post-Ratio Judaica: Postmodern Yahudi Teolojisinde Akıl

Öz

Postmodernizm, aslında Modernite sonrasında ortaya çıkan tarihsel, sosyal, ekonomik, felsefi, teolojik dönüşümlerin neticesindeki eleştirel değişimi, yapısal bir yenilenmeyi veya farklı kalıplara girmeyi ifade etmektedir. Bu yönde Postmodern dönemde Yahudi aklı, temelde liberal, esnek, muhafazakâr olmayan hatta zaman zaman Ortodoks dışı görüşlerle çoğulcu bir dünyaya, Postmodern bir dünya görüşünün geçerliliğini yansıtmak istemektedir. Biz bu çalışmamızda geleneksel ve modern düşüncenin yoğurduğu Yahudi aklından Postmodern dönemdeki Yahudi aklına geçişleri, bilhassa vahiy, ahid ve mâbed kültürleri üçgeninde şekillenen teolojik aklın Hermenötiğini ve Postmodern akıl ile uzlaşan Yahudi teolojisini değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Modernizm, Postmodernizm, Yahudilik, Yahudi Teolojisi

Post-Ratio Judaica: Reason in the Postmodern Jewish Theology

Abstract

Postmodernism actually refers to the critical changes, a structural renewal or transfiguration into different patterns as a result of the historical, social, economic, philosophical and theological transformations that emerged after Modernity. In this sense, the Jewish theological reason in the Postmodern period, wants to reflect the validity of a Postmodern view to a pluralistic world by means of basically liberal, flexible, non-conservative and sometimes non-Orthodox views. Here in this article, we will evaluate the transition process from Jewish reason, which is kneaded by traditional as well as modern thought to the Jewish reason in the Postmodern period, the Hermeneutics of the theological reason shaped in the triangle of particularly revelation, covenant and synagogue centered- cults and the Jewish theology reconciled with the Postmodern mind.

Keywords: History of Religion, Modernism, Postmodernism, Judaism, Jewish Theology

Giriş: Yahudi Teolojisinde Geleneksel ve Modern Akıldan Postmodern Akla

İlk ortaya çıktığında Modernizm, Yahudi düşünürleri için, insan zihninin yaratıcı melekesine ait yenilikçi teolojik, felsefi ve ahlaki sistemler inşa etme çabası görülmüştü. Bunun alternatifi olanlar ise aynı beşer aklını, Hermenötik açıdan kabul görmüş bilginin tenkitçisi, yorumcusu ve editörü olarak anlamıştı.¹

Batı'da 1960'lardan sonra ortaya çıkan modern sonrası eleştirel veya ileri bir dönem veya durum olarak Postmodernizm, öncelikle çok fikirliliği esas alan çoğulculuğu ve her türlü birleştirici, eşsizlik, objektiflik, aşkın gerçeklik, merkezietçi, dogmatik dışlayıcılık, tekelci totaliter anlayış veya evrensel düzen verici tavrı toptan reddeden bir karakterdedir. Bunun yanında bu anlayışlar, bireyin kendi varlığını, şahsiyetini, vicdanını ve kimliğini çok boyutlu farkındalıklarla anlamaya çalışması olarak öne çıkarmaktadır. Dolayısıyla Postmodern olan, bireysel subjektifliği öne çıkarmakta ve her türlü kapalı yapıya sahip sabit anlamı terk etmeyi, kesin olmayanı, ihtimale açık olanları, çoklu anlamlara gelen muğlaklıkları ve ironiyi benimsemeyi hedeflemektedir. Bir başka ifadeyle tek düze teorik çatıya sahip olmayan Postmodern, subjektifliğin hayati, rölatif hakikatler taşıyan baskın kaynağı olduğunu ileri sürmektedir.

Bu haliyle genel anlamda Postmodernitenin beslediği bilimsel akıl, "kontekste bağlı, rölatif ve farklı ifade edilebilen zihinsel bir eylem" anlamına gelmektedir. Dahası Postmodern akıl, subjektifliğin en büyük göstergelerinden olarak sunduğu yeni tenkitçi anlayışı önemsemektedir. Bu yeni tenkitçilik, sırasıyla yapı-bozum anlayışını kullanarak her türlü saflık veya orijinallik iddiasında bulunan öznel metinleri bilinçli olarak ifsat etmek üzere "metinselliğe", evrensel birleştiriciliğe veya bütünselliğe götüren her türlü "teşekkül edici anlayışlara", güç, otorite, coğrafya veya kurumsallık kazanan "bilgi anlayışına", baskın Avrupa merkezilik gibi hegemonyacı Batı

¹ Peter Ochs, "The Emergence of Postmodern Jewish Theology and Philosophy", *Re-viewing the Covenant- Eugene B. Borowitz and the Postmodern Renewal of Jewish Theology* ed. Peter Ochs, (New York: State University of New York Press, 2000), 13.

medeniyeti gibi her türlü evrenselleştirici makro politik dayatmacı “tekelciliğe, yeni sömürgeciliğe veya dışlayıcılığa” karşı geliştirilmiş yıkıcı eleştirel yöntemleri kapsamaktadır.²

Bu doğrultuda Yahudi düşünce tarihinde Postmodern, Post-Holokost / Şoah, Post-Kritik veya Post-Liberal Yahudilik anlayışları olarak ortaya çıkan yeni ve güncel Yahudi teolojisinin oluşturmak istediği Postmodern akıl, yenilenmiş bir ahid ve bu ahdin mensubu seçilmiş bir halk ortaya çıkarmak niyetindedir.

Çağdaş Yahudi teolojisi, postmodernitenin teorik çatılarını kabul ederek Postmodern Yahudi teolojisine dönüşürken, moderniteyi olumlayarak onun devamı niteliğinde ileri modern Yahudi düşünce-sine veya her iki terime de soğuk bakanlarca oluşturulan bir düşünce biçimleri olarak Post-holokost Yahudi teolojisi veyahut daha eleştirel tarzda Post-kritik Yahudi teolojisi isimlerini alabilmektedir.

Tarih boyunca Yahudi teolojisi ana hatlarıyla Batı (Avrupa ve Amerika) Yahudi hayatına ait teolojik verileri işlemiş ve tarihsel olarak birkaç önemli safhaya sahip olmuştur: a. Yahudi dini özgürlüğünü kazandığı (*emancipation*) ve kendi Aydınlanmasını (Haskala) oluşturduğu gettolara sıkışmış geleneksel Rabbinik Yahudilik de diyebileceğimiz *Modern öncesi Yahudilik*. b. Yahudi özgürleşme hareketinin başlamasıyla ortaya çıkan Aydınlanma hareketi (Haskala) ile belirginleşen ve kişisel otonomi, rasyonel tercih ve evrensel insan hakları gibi kavramlarla bireyselciliğe ve otoriter geleneğe karşı şüpheli yaklaşan *Yahudi Modernizmi*. c. Aydınlanmanın sebep olduğu hayal kırıklığının ürünü seküler eleştirciliği veya dini açıdan yeni gelenekselciliği oluşturan *Yahudi Modernizm karşıtlığı*. d. Postmoderniteyi benimseyen en güncel Yahudi düşüncesi olarak *Yahudi postmodernizmi*.³

Bu açıdan değerlendirdiğimizde en son merhaledeki Yahudi Postmodernizmi de tek bir anlayış içinde gelişmemiş aksine pek çok

2 Postmodern dönemde aklın karakteristik özellikleri hakkında daha geniş bilgi için; Mustafa Alıcı, Post-Religio et Ratio: Postmodern Dönemde Akıl- Din İlişkisi”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 20/8 (2020), 29-32.

3 Ochs, “The Emergence of Postmodern Jewish Theology and Philosophy”, 27.

seviyede inanç, şüphe ve yeniden onayı içeren çoklu yaklaşımlar sergilemektedir:

a. Tanrı ile yapılan İsrâil ahdini teyit eden, klasik Rabbinik kültürün Hermenötik ahlaki ve hukuki geri okumalarına odaklanmış bir eğilim olarak “*Yahudi post tradisyonalizmi*” b. İsrâil ahdine mensup Yahudilerin otonomisi, onur ve haklarının evrenselliğine onay verecek tarzda geleneksel Rabbinik kültürün moderniteye göre yeniden okunmasına rasyonel ölçütler sağlayan “İleri Yahudi Modernizmi olarak Postmodernizm” c. Beşer aklının ve beşeri olarak inşa olan tüm ahlaki ve adalet unsurlarının sona erdiğini veya bağlamsal özgünlüklerle sınırlandırılması gerektiğini savunan *Moderniteye karşı hayal kırıklığı taşıyan Yahudi Postmodernizmi* d. *Metinsel Akıl Yürütme Olarak Yahudi Postmodernizmi* ki bu son postmodernizm anlayışı kendi içinde çoklu anlayışlara izin verecek tarzda işlemektedir. Bir başka ifadeyle bu anlayış, modern olan, anti-modern olan, modern- öncesi olan tüm dini unsurları Postmodern durum altına eriterek birbiriyle rekabet edici değil aksine tamamlayıcı, Yahudiliğin kutsal kitap ve Talmudik kaynaklarına yeniden dönüşe katılan akıl ve iman sahibi tüm Yahudileri özgün Tanrı ahdine yeniden çağırın aygıtlar üretici, dönüştürücü bir anlayıştır. Bu anlayışın inşa etmek istediği Yahudilik, hem çağdaş tüm seküler cemiyetin ve akademinin ahlaki ve Hermenötik uygulamalarını hem de Rabbinik Yahudiliğin klasik hukuki ve teolojik yanıtlarını sentezleyen bir reform edici akıl sunmaktadır.⁴

1. *Ratio Dubitat, Criticat et Regenerant* : Şüpheci, Eleştirel ve Yenileyici Postmodern Yahudi Aklın Aygıtları

Postmodern teolojiye göre dinin tanımlanmasında ve metnin anlaşılmasında rasyonellik, orta çağ veya modern dönemdeki filozofların elde ettiklerinden farklı olarak Postmodern bir kimlik koymak için vardır. Söz gelişi Çıkış 3. Babta sunulan Tanrı'nın Mûsâ'ya görünmesi modelinde bu rasyonellik, Yahudi filozofun ihtiyaçlarıyla ilişki içinde olan ve bu ihtiyaçlara göre tanımlanıp isimlendirilen bir anlayıştır. Bu rasyonellik bir metin okuma aracı olarak filozofa ilham veren “metni filozof ile beraber” hale getiren ana sebeptir. Bu bir anlamda

⁴ Ochs, “The Emergence of Postmodern Jewish Theology and Philosophy”, 29-30.

“ilahi şefkat sıfatının (*midat harachamim*)” filozoftaki bir tezahürü görülebilir.⁵

Hermann Cohen, Martin Buber, Franz Rosenzweig gibi modernist Yahudi filozoflar ve Mikhail Bakhtin, Paul Ricouer, Julia Kristeva, Hans-Georg Gadamer, Richard Rorty, Jacques Derrida gibi çoğunluğu “Yahudi” Postmodern filozofların etkisindeki Yahudi aklı, Peter Ochs, Leo Strauss, Eugene Browitz, Elliot R. Wolfson, Edith Wyschogrod, Almut Sh. Bruckstein, Yudit Kornberg Greenberg, Susan E. Shapiro gibi çağdaş Yahudi düşünürlerce yoğun bir şekilde işlenip şekillendirilmektedir.

Bu açıdan Postmodern eleştirel Yahudi aklı, Holokost sonrası oluşan çoğulcu insan düşüncesine bağlı olarak daha esnek ve çok kültürlü bir anlayışta gelişmektedir. Bu aklı şekillendirenlerin başında Amerikalı Reform Yahudiliğin liderlerinden filozof Eugene B. Borowitz (1924-2016) gelmektedir. Borowitz, savunmacı bir teolojik yaklaşımla *Renewing the Covenant* (1991) ve *Judaism After Modernity* (1999) adlı eserler kaleme alarak ahid dini olarak Yahudiliğin Postmodern durum altında yeniden güncellenmesi hedefiyle uygun bir “Yahudilik” geliştirmeyi amaçlamaktadır. Zira o çalışmalarında işlemektedir ki Modernist Yahudi filozofların eşsiz Yahudi hayatına uygun daha esnek bir gelenek olan Yahudilik oluşturma amaçları başarısızlığa uğramıştır. Buna karşın Borowitz gibi akılcı düşünürler, birtakım eleştirel akıl prototipi oluşturacak safhalardan geçmişlerdir:

a. Postmodern Yahudi akılcıların akademik hayatlarına baktığımızda çoğunlukla karma Yahudi sosyalleşme süreçlerini tecrübe ederek geleneksel Yahudi söylemleri ve Yahudi aydınlanması (*Haskala*)’nın etkisinde gelişen yeni felsefe kalıplarıyla eğitildikleri söylenebilir.

b. Bu akılcılar, Yahudi aydınlanmasının temel sorunlarını geleneksel pratiklere uygulamakla güncel bir Yahudi benliği oluşturmak üzere Yahudi teolojisine bilhassa davranış açısından klasik Yahudi benlik anlayışını oluşturan yapılara eleştirel yaklaşmışlardır. Söz

⁵ Peter Ochs, “Postmodern Definitions”, *Reviewing the Covenant-Eugene B. Borowitz and the Postmodern Renewal of Jewish Theology, Reasoning After Revelation- Dialogues in Postmodern Jewish Philosophy* ed. Steven Kepnes - Peter Ochs - Robert Gibbs (Colorado-Oxford: Westview Press, 1998), 20-21.

gelişi Yahudi Yasasına ait pasajlar, liberal teoloji adına “taşralı” görünmekte olup onların günümüze ve Yahudi toplumuna aktarılması ancak postmodernitenin yapıtaşlarıyla mümkün olabilecektir. Dahası onlara göre beşer tarihine ait nihai hedefler ve tüm insanlığın kederine dair fikirler Yahudi peygamberlerin kitaplarında başlıca temayı oluşturmakta böylece sadece Yahudi halkına ait değil aynı zamanda tüm insanlara yönelik evrensel değerler de taşımaktadır.

c. Başından beri bu eleştirel akılcılar, *a priori* ahlaki normlar ortaya koyan katı felsefi çabalara şüpheyile yaklaşmakta bunun yerine Hermenötik meyilleri olan felsefelerden yana durmaktadırlar. Bu Postmodern düşünürler, akılcılığı elde etmek için Buber’in Batı rasyonalizmini eleştirdiği varoluşçuluğunu, felsefi fenomenoloji ve onun metafizik dayanaklarını eleştiren Rosenzweig’in özgün fenomenolojik yöntemini benimseyip kendi rasyonel görüşlerini teolojiden üstün gören Modernist teologları eleştiren figürlerdir.⁶

Bu doğrultuda Postmodern Yahudi akılı, mevcut Ortodoks Rabbinik teolojiyi ve modern hatta liberal Yahudi teolojilerini hem eleştirerek hem de onlarla etkileşim içine girerek onlardan birkaç noktada ayrışmaktadır:

a. Postmodern Yahudi akılı, karakteri gereği klasik Rabbinik ve modern olanın “yapısını bozucu” ve kendi çok boyut paradigmatlarıyla onları yeniden “inşa edicidir”. b. Bu akıl, kutsal kitap merkezli toplum inşa edici “mega hikayelerine” karşı daha radikal olarak bireysel, öznel ve subjektif çoklu anlamlara sevk edici yeni okumalarla yapı bozucu ve güncelleyici bir anlatı peşindedir. c. Bu açıdan baktığımızda Postmodern aklın, tenkitçilikle ve onun şekillendirdiği hermenötikle, okuyucunun bilgi birikimine bağlı anlamaya dayanan yönlerini daha fazla vurgulayacaktır. d. Son olarak daha “mahalli ve mikro eleştirel akılcılığa” açık Postmodern yorumlama teorileri vasıtasıyla o, her türlü düşünce biçiminden daha fazla Yahudi kültür ve kutsal metinleri arasında “yeni bir yankılanma” yaratmaktadır.⁷

6 Ochs, “The Emergence of Postmodern Jewish Theology and Philosophy”, 23-25.

7 Mustafa Alıcı, “Eerie Rosenance veya İnsanlık Adına Dehşet Verici Yankı: Yahudi Akılı, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 23/9, (2021), 82.

b. Bu açıdan bakıldığında Muhafazakarlıktan uzak bu yüzden Ortodoks olamayan Postmodern yaklaşım, her türlü liberalizme daha fazla yaklaşıırken, Ortodoks görüşlere de şüpheyle yaklaşım onları yeniden ele alarak Postmodern kılıfa sokmak istemektedir. Söz gelişi Borowitz, bu doğrultuda iki ideolojik aşırı ucu eleştirel değerlendirmektedir. Ona göre her ikisi de öncelikle politik ve sosyal endişelerden hız almaktadır. Dahası o, ne ana akım Ortodoks görüşlerin ne de liberal görüşlerin Postmodern Yahudi aklı için uygulanabilir, yaşanabilir ve benimsenebilir fikirler olamayacağını; bu yüzden mutlaka Postmodernite ile yeniden okunması gerektiğini ileri sürmektedir. Hatta kendisine en yakın sayılması gereken Liberal Yahudiliğin, başarısız bir evrenselci monoteizm ürettiğini, Halakist Yahudiliğin mutlaklık iddialarını inkâr ettiğini bu yüzden geleneksel Yahudiliğin Tanrı kavramını güncelleyemediğini, dahası kendi taraftarlarına Yahudi dininin uygulamalarında öğretici veya olumlu olmak yerine çok esnek davrandığını hatta geri duran tavsiyeler verdiğini bu yüzden normatif özelliğini kaybettiğini belirtmektedir.

c. İbrânî mutlaklığını Mutlak Hakikat Tanrı ile ilişkisine bağlı düşünen⁸ Borowitz, buna karşın Ortodoks Yahudiliğe ait, sadece Yahudiliği bağlayıcı, hiyerarşik, otoriter, dogmatik hukuki (*halakahik*) kurumlarının, cinsiyet anlayışının ve Postmodern çağın çoğulculuğuna karşı olumlu karşılıklar veremediğini, kendisini sürekli aklayıcı söylemler ortaya koyduğunu ve bununla kalmayıp seçkinliği elitist bir şekilde yorumlamaya devam ederek çoğulcu dünyaya karşı dışlayıcı ve rahatsız edici dil geliştirmeye devam ettiğini açıklamaktadır. Borowitz, bu noktada, Spinoza tarafından başlatılan ve sonraki dönemde bazı modern Yahudi düşünürleri tarafından devam ettirilen bir geleneğin izlenerek gittikçe daha radikal etnik form kazandırılan seçilmişlik kavramının tarihsel eğilimlerinden koparıldığını, indirgemeci tavırlarla sosyal ve politik ayrıştırma ve aykırılıkları sürdürmek adına suistimal edildiğini düşünmektedir.⁹

8 Eugene Borowitz, "Postmodern Judaism: One Theologian's View", *Reviewing the Covenant- Eugene B. Borowitz and the Postmodern Renewal of Jewish Theology* ed. Peter Ochs (New York: State University of New York Press, 2000), 44.

9 Yudit Kornberg Greenberg, "Gene Borowitz' Renewing the Covenant: A Theology for the Postmodern Jew", *Renewing the Covenant-Eugene Borowitz and Postmodern Renewal of Jewish Theology*, ed. Peter Ochs (New York: State University of New York Press, 2000), 50-51.

d. Post-kritik Yahudilik, daha sezgici, doğrusal olmayan bilişsel modeller ve pratik maneviyat gibi Postmodern modern unsurlara yönelerek, bilhassa mutlaklık ve kesinlik iddiasındaki rasyonelliğine güvenen Modern Yahudi düşüncesinden ayrılmaktadır. Söz gelişi Postmodern filozof Borowitz modernistlerin ihmal ettiği otonomi normları ile ilahi otoriteyi dengeleme hedefine girişerek beşeri ve ilahi güç dinamiklerini ayarlamaya başlar. Burada o, modern rasyonalizmin bencil önermelerinin sosyal ve politik davranışlarla bütünleşmesini şiddetle eleştirir. Borowitz modern rasyonel unsurlara güvenmez. Modern aklın bireysel özgürlük ile gelenekselciliğin geçerliliğini uzlaştırmasına karşı çıkan Borowitz burada Ben-Sen şeklinde kişisel ve dinamik bir kişisel ilişki kuran bir Tanrı anlayışına sahip olan Buber'den, Tanrı ile ilişkiyi dindar hayatı için gerekli gören Rosenzweig'den ve Tanrı-merkezli bir teoloji ile Yeni gelenekselciliği öne çıkaran Herschel'den olumlu yönde etkilenmiştir. Borowitz, genel hatlarıyla bu filozofları rasyonalist olmayan düşünürler olarak kategorize ederek onların Tanrı ile olan kişisel ilişkiyi Yahudi hayat ve inançlarını geçerli kılma çabalarına sempati ile bakmakta ve bu teolojik bakış açısını, Tanrı'nın yüceltilmesini öne çıkaran bir aşkınlığı onaylayıp bireyin ben otoritesini baltalamayan bir anlayış olarak övmektedir. Dahası Borowitz, İsrâil'in seçilmişliğini güçlendiren Sînâ olayının ve Babil sürgünü gibi diğer önemli olayların tarihselliğinin ihmal edilmemesini savunmaktadır.¹⁰

2. Teolojik Aklın Hermenötiği veya Postmodern Yahudi Akı-Din İlişkisi

Postmodern Yahudi aklının, dini hazları ve kutsal tarihsel veya eskatolojik (Mesihanik) ödev bilincini öne çıkaran klasik İsrâil-Tanrı ilişkisi yerine daha kişisel interaktif ilişkiye, ahlaki karşılıklı beklentilerini esas alan Postmodern Yahudi dindar-kişisel Tanrı arasındaki daha yakın bir ilintilik içinde vahiy, ahid ve liturji gibi önemli unsurlar hakkında parçalı ve çok boyutlu akıl yürütmeler geliştirmekte olduğunu görmekteyiz.

¹⁰ Greenberg, "Gene Borowitz' Renewing the Covenant: A Theology for the Postmodern Jew", 52-54.

2.1. Vahiy Metnine / Kutsal Kitaba Bağlı Akıl: Vahiy-Postmodern Akıl İlişkisi

Metinsel akılcılık denen bu anlayış, genç nesilleri Yahudi postmodernizm içinde teorik ve pratik açıdan geleneğe yöneltmeyi amaçlar. Postmodern Yahudi düşüncesine bağlı Steven Kepnes, Eugene Borowitz, Peter Ochs, Robert Gibbs, Yudit K. Greenberg gibi bir grup Yahudi filozof beraber hareket ederek “metne bağlı akılcılar” adlı bir oluşum meydana getirmiştir.¹¹ Bu kavramın ortaya çıkmasında Franz Rosenzweig’in “sesli düşünme (*sprachdenken*)” teriminin etkisi yüksektir. Rosenzweig, gerçek bir Yahudi düşüncesinin ancak şifahi tartışma, sohbet veya diyalojik bir ortamda ortaya çıktığını bireylerin kutsal fikirleri düşünmesinden yola çıkmadan anlatır. Bu bakımdan o, kutsal metinleri daha iyi anlamak üzere hakiki bir düşüncenin dil bakımından belli bir zaman içinde ve muhataplarla olacağına işaret etmektedir.¹²

Çağdaş Yahudi teolog Michel Fishbane, kendi hermenötik teolojisi içinde Kutsal Kitap’taki lafız-mana ilişkisini rasyonelleştirmek istemektedir. Ona göre Yazılı Mûsâ Yasası anlayışında ilahi kelamın en geniş hali olarak Yasanın Tanrı sözü ile özdeş olması Hermenötik açıdan Yahudiliğin en derin çekirdeğini oluşturmaktadır. Midraş, bu konuyu detayları ile çalışmaktadır. Klasik Yahudilik / Rabbinik Yahudilikte tefsire dayalı teoloji, hem Yahudi düşüncesi için bir araç hem de sürgünde Tanrı ile İsrâil arasındaki vahye dayalı ihlas için bir araçtır. Yazılı Torah denen Mûsâ yasasının lafızlarına dalmak Rabbilere göre Tanrı’nın kendi sesiyle karşılaşmak demektir. Bu açıdan Yazılı Yasa, ilahi kelamın en geniş halidir. Ancak burada paradoks şudur: İlahi kelam beşer sözleriyle ifşa olmaktadır. Rabbiler, Yahudi bilgelerin her türlü kutsal kitap tefsirini Sözlü Vahiy’e ait görmektedir. Bu şu anlama gelecektir, anlam, Rabbilere ait olup çıplak anlamda bir şey ifade etmez; daha açık bir dille Yahudiliğe göre mana ve yorum Rabbilerin iken lafız Tanrı’ya aittir. Bu açıdan, Rabbilerin Sina’ya kadar uzanan İslam geleneğindeki hadis rivayet

11 Steven Kepnes, *Jewish Liturgical Reasoning* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 17.

12 Franz Rosenzweig, *Star of Redemption*, çev. Barbara E. Galli (University of Wisconsin Press, Wisconsin 1999), 87.

senet zincirine benzeyen bir mana rivayet zinciri (*harizah*) mevcut olup bu süreç içinde ilahi kelama ait tüm yeni formülasyonlar veya yeni yorumlamalar, yığınsal olarak geriye doğru Yazılı Yasa'nın tüm şifahi imkanlarını kapsayacak şekilde Sina'ya irca olunur. Manadaki bu zincir, Yahudi Kutsal Kitap külliyatının birliğinin tamamen bir rabbinik çaba daha anlaşılır bir dille bu işin Midraş geleneğine ait bir eylem oluşunu ifşa etmektedir.¹³

O, böylece her tefsirin yorum eylemi (*parole*) olarak Kutsal Kitab'ın ilahi dilinden çıkan bir formülasyon olduğunu iddia etmektedir. Ona göre rabbilerin sözleri Sînâ ateşinin dehşete düşüren sözcükleridir. İnsan nefesi ile yeniden canlanan ilahi kelam, neşeye bürünmekte ve Tanrı'nın şefkatli ve gülen çehresini ifşa etmektedirler (*Pesiqta de-rav kahana*). Zohar Hermenötüğünde Kutsal Kitap, "Tanrı'nın en somut haldeki kisvesine (*ha albas*)" benzetilir; Kutsal Kitap metinlerinin kutsallığı Tanrının kutsallığına mezc olmuştur. Kutsal Kitab'ın dili, Kabala geleneğine göre, hem mitsel hem de mistik bir karakterdedir. Rabbilerin ihlaslı tedrisatı ve ibadeti, bu daha derin bilinçleri elde etmek içindir. Zohar yorumlarına göre bu gayretlerle aşikar hale gelen Torah, en somut dil ve mitsel imgesi ile en açık anlamlarıyla ilahi olduğunu gösterecek ve daha derin anlamlara kapı aralayacaktır. Kabala geleneğine göre Kutsal Yasa'nın dili, her sema katından geçerken oralardaki her kozmik istasyondan bir başka mistik anlam seviyelerine sahip olarak en yoğun haliyle dünyaya iner. Böylelikle Kabalist bir Rabbi'nin manaya verdiği tefsirler, anlamı her an genişleyebilen Kutsal Kitap içinde gizlenebilmekte ve ifşa olmaktadır.¹⁴

Vahye dayalı metin ile İsrâil özdeşleşmesi konusunda Fishbane, çok yeni görüşlere sahiptir. Söz gelişi ona göre İsrâil tarihini, dinini ve halkını yorumlayan Kutsal kitaptan daha etkili ve sarsıcı hiçbir kaynak yoktur. Tanrıyı rasyonalize eden Yahudi kaynaklarından daha etkili hiçbir beşeri kaynak da yoktur. Yahudi düşüncesi bu açıdan her asırda sürekli bir tefsir / yoruma maruz kalmış ve bu da onları sürekli dinamik ve dinç tutmuştur. Yahudi bireyleri ve cemaatleri,

13 Sam Berrin Shonkoff, "Michael Fishbane: An Intellectual Portrait", *Michael Fishbane-Jewish Hermeneutical Theology*, ed. Hava Tirosh – Samuelson - Aaron W. Hughes (Leiden-London Brill Publication, 2015), 22-24.

14 Shonkoff, "Michael Fishbane: An Intellectual Portrait", 24- 26.

sadece ve sadece Yahudi geleneği ve tarihinde yüz yüze kalınan metin (text) ile bağlam (kontext) ile Yahudiliğe ait ilahi hikmeti anlayabilir ve yorumlayabilir. Fishbane'e göre bu bakımdan kendisine ait olmayan hiçbir yabancı metin -velev ki kendisinden bahsetsin- yok hükmündedir ve kayıtsız kalınacak bir şeydir. Yahudi bir dindar, varoluşu bakımından ve tahayyülünü oluşturması açısından hem literal açıdan hem de mecazi olarak "okuduğu metnin kendisidir". Kitap merkezli bir kavim olarak Yahudiler için doğal benlik ile kültürel benlik beraber harmanlanır ve teoloji, "tefsire dayalı tahayyül" denen bu harmandan ortaya çıkar. Yahudiliğin en garip imgesel mitleri bile -mesela deniz canavarları, semavi savaşlar, ilahi matemler veya aşklar- kendi literal yapıları içinde yeniden Yahudi için değer kazanır. Bu bakımdan Yahudi düşüncesine ait her bir sözcük, zahiren "Talmudik Yahudi kaynaklarına" zımnen ise "Kutsal Kitab'a" dayanan söz diziminden (*parole matrix*) ibarettir. Son tahlilde Fishbane kendi Hermenötik yaklaşımı açısından Yahudi toplumunu, düşünce, davranış, hayat görüşü açısından "metinlerle iç içe bir hayat (*vita textualite*)" yaşadığından kutsal kitapta atıfları bulunan bir varoluş içinde Yahudi kutsal metinlerinin şekillendirdiği bir hayat ve tarihsel olarak Yahudi hayatlarının şekillendirdiği bir Yahudi kutsal kitap özdeşliği olarak görmektedir.¹⁵

Postmodern Yahudi düşünür Yudit Kornberg Greenberg, Rosenzweig'in sesli düşünme fikrinin bir anlamda "yeni düşünce" olarak Postmodern bir anlamı olduğunu iddia eder. Ona göre acil aracılık anlamında sözün düşünceye dönüşme fikri vahyin, işitilen ve yazılan bir konuşma olmasının ardındaki aracısız oluş ile aracılık arasındaki gerilimi azaltacak bir söze dönüşmesi gibi düşünülebilir. İşitme fenomenolojisi bu gerilimler arasında köprü görevi yüklenecek ve metne muhatap olmanın hayati parçası olacak hatta muhatapların benliklerindeki öteki oluşları giderecek ve birbirlerini tamamlayan iki denk tarafa dönüştürecekler. Böylece Postmodern metinsellik bakımından vahyin hermenötüğü diri kalacak ve "her zaman yenilenen farklı anlamların doğuşuna" götürecektir.¹⁶

15 Shonkoff, "Michael Fishbane: An Intellectual Portrait", 1-2.

16 Yudit Kornberg Greenberg, "The Hermeneutic Turn in Franz Rosenzweig's Theory of Revelation", *Interpreting Judaism in a Postmodern Age*, ed. Steven Kepnes (New York-London: New York University Press, 1996), 294.

Post-kritik ve post-liberal boyutlarıyla Postmodernitenin dil-metin ilişkisini öne çıkaran akılcılığını esas alan bir kutsal metinlere dayalı bu akıl anlayışı, din-akıl ilişkisine dair yeni yaklaşım modelleri ortaya çıkaran bir anlayış olup aynı zamanda Kutsal Kitap Akılcılığı adını almaktadır. Hatta 2000 yılında bu grup, bir e-dergiye sahip olan cemiyet de kurmuştur.

Postmodern kutsal kitap akılcılığı, orta çağın daha çok bilişsel olan yönteminden veya modern dönemin rasyonel Hermenötik aygıtların daha çok dil, işaret, metin ve yorumlama gibi Postmodern Hermenötik aygıtlara dayalı bir anlayış geliştirmektedir. Postmodern düşünörlere göre akıl yürütme aynı zamanda kendi temize çıkarma eylemini sunmaktadır. Bu bakımdan yorumlama, en uygun akıl yürütme kabul edilmektedir. Bu bakımdan metne dayalı mantıklı olma veya akıl yürütme, farklı bir pragmatik bağlama sahiptir; yüz yüze bir sohbet değil ama bir metin hakkında soruşturmada akıl yürütmede bulunmaktır. Bu okuma metni kendi dünyasını yorumlamak ve anlamak için kullanmak demektir. Ancak bu okuma algılanan veya makul kavramlarla çevrili bir dünyayla soyut bir ilişki kurmak değildir. Metni yorumlama ise aslında felsefi bir akıl yürütme demektir. Böylece metin hakkında akıl yürütme, herhangi bir otoriter kurum lehine akli kurban etmek değil aksine hiçbir kurum veya yapı adına veya lehine olmadan akli gelenek ve uygulamalar yoluyla canlandırma, dinamik hale getirme işlemidir.¹⁷

Mikhail Bakhtin, Paul Ricoeur, Julia Kristeva, Hans-Georg Gadamer, Richard Rorty, Jacques Derrida gibi çoğunluğu Yahudi asıllı Postmodern yorum bilimcilerin teorik yapılarını, Kabala başta olmak üzere, Talmud kültürüyle cinsiyet kategorilerine dikkat ederek uzlaşma içinde uygulanan postmodern Yahudi metinsel akıl yürütmenin bazı temel şartları bulunmaktadır;

a. Metne dayalı akıl yürütme, klasik metinlere cevap vermek üzere icat edilmiş postmodern dönemdeki güncel ve yeni yorum metinlerini “yabancı veya farklı yapıdaki metinler” olarak görmeyi

¹⁷ Robert Gibbs, “Why Textual Reasoning?”, *Journal of Textual Reasoning*, (Erişim, 21 Aralık 2020). <http://jtr.shanti.virginia.edu/volume-1-number-1/gibbs-why-textual-reasoning/> (21.12.2020)

reddeder aksine değerli görür. Bu yaklaşım aynı zamanda hem kadim zamandaki hem de çağdaş sosyo-kültürel şartları göz ardı edecek şekilde ilk metni mutlak, dogmatik ve tek gerçek görme fikrinden vazgeçmeyi gerektirir. Bunun yerine bu yaklaşım, kişinin yaşadığı şartları içinde metni okuması yoluyla ortaya çıkan sorunları daha fazla tarafsızlık ve subjektiflik içinde, daha özgün ve daha spritüel ve daha bağlamsal bir şekilde okumayı önemser. Bu Postmodern metinsel akıl yürütme, Kutsal kitabın Tanrının bildiği ve öğrettiği açık, basit ve eşsiz bir anlamdan ziyade Tanrısal olmayan ama beşeri olan, geçici olan, farklı perspektiflere ilgi duyan nispi yorumlarla çoklu anlamlar ortaya koyan bir okuma türüdür.¹⁸

b. Metinsel akıl yürütme, metinselliği inşa edici çok farklı özellikleri her açıdan homojen edici veya indirgeyici her akademik veya felsefi söyleme karşı çıkar. Yaygın bir eğilim olarak bilgiye dayalı metnin içeriği ile metnin yaşanan niteliği arasını ayırma alışkanlığı bulunur. Bununla beraber, metinlerin kendi bilgi verici içeriğini mümkün kılan telaffuz, metafor, retorik, kelimeye ait sesler gibi ikincil derecedeki metinsellik özellikleri, inşa edici özellikte olup metnin çoklu anlamlar kazanmasına sebep olabilir.¹⁹

Bu durum, Postmodern Yahudi filozof Levinas'ın, Yahudi metinlerine genel yaklaşımını anımsatan önemli bir makalesinde açık bir şekilde anlatılmıştır. Levinas'a göre hem Midraş hem de Yahudi geleneğinde de görüldüğü üzere metinlerin çoklu anlamlara yönelik bu açık oluşu, metin adına endişe verici veya anlamları çürüten bir belirsizlik değil; aksine daha çok Yaratıcı Tanrı'nın her zamana uygun bir şekilde yine yaratıcı sözünün çok boyutluluğu ve sonsuzluğunun semiyotik bir yansıması olarak algılanabilir.²⁰ Bu bağlamda Yahudi kutsal metinleri hakkındaki akıl yürütme, anlam açısından çoğulcu bir duruşa sahiptir. Bu duruş, tek düze tematik veya ideolojik okuma değil aksine her açıdan ironi, gerilim, metafor, esnek söylem ve değişik kıssacı stratejilere açık olan çok anlamlı okumalara açık olmaktadır.²¹

18 Jacop Meskin, "Textual Reasoning, Modernity, and the Limits of History", *CrossCurrents-Rethinking Jewish Theology* 49/4 (Winter 1999-2000), 479- 480.

19 Meskin, "Textual Reasoning, Modernity, and the Limits of History", 480.

20 Emmanuel Levinas, "Revelation in the Jewish Tradition," *Beyond the Verse*, çev. Gary D. Mole (Bloomington Indiana University Press, 1994), 129-50.

21 Meskin, "Textual Reasoning, Modernity, and the Limits of History", 481.

c. Son olarak ve belki de en ilgi çekici şekilde metinsel akıl yürütme kampındaki akademisyenler, güncelleme bağlamında Yahudi geleneğinin kendi benzersiz anlam çeşitliliğini üretmiş olduğu ve bizzat meşrulaştırdığı özel okuma uygulamalarını Postmodernitenin imkanlarıyla kataloglamaya ve tanımlamaya yeni başlamaktadırlar. Talmud kültüründe klasik “metinsel akıl yürütme” olarak bilinen eylemin keşfetmeyi amaçladığı en somut pratikleriyle karşılaşyoruz. Bu tür metinsel muhakemenin yakından ilişkili en az üç boyutu bulunmaktadır: 1) Metinsel yargılama sayılacak bu sürecin Hermenötik boyutu, geleneksel okuma uygulamalarındaki ayırt edici yorumlama teknikleri ve stratejilerinde farklı yorumlar halinde mevcuttur. 2) Metinsel akıl yürütmenin sosyo-tarihsel boyutu ise genelde geleneksel okuma pratiklerinin geliştiği ve iletildiği, pedagojik paradigmalara, kült kurumlarına, sosyal yönleri olan dini uygulamalara ve metinleri fiziksel olarak düzenleyen veya yeniden üreten dini modeller atıfta bulunmaktadır. 3) Bu iki boyutun dışında metinsel akıl yürütmenin inşa ettiği kozmik tecrübe boyutu mevcuttur. Bu boyutta metin, bizzat onu okuyan kişiyi hissederek ve yaşayarak metne bağlı şekillenen bir tecrübe dünyasına yerleştirmektedir.²²

Eleştirel bir sorgulama modeli olarak bu metin okuyuşu, akıl yürütmeyi gerektiren veya metnin gerçek sahibi olanın ilahi aşkını çağırın ve ıstırabın bağlamları olduğu kadar çok özel biçim varsayarak, aklın ilişkisel veya metin-okuyucu arasındaki diyalojik etkinliğini Postmodern kalıplarla yeniden tanımlar. Burada Yahudi akılı, bu metafizik sevginin Yahudi ile Tanrısı arasındaki yakın ilişkiye dayalı oluşunu gösterir. Bize dünyayı bilmememizi sağlayan derin yerleşik ilahi bilgi kurallarının bütününe en kısa sürede dokunmak bu okuma biçimini verecektir. Yine bu ilişki biçiminde, akıl yürütme onarıcı görevdedir ve dindar olarak onsuz yaşanamayacak bir faaliyet içindedir. Postmodern eleştirel filozoflara göre bu anlayış, bir tür klasik tefsir ile Postmodern yorumlamayı uzlaştırma çabası olup kutsal metin adına umutsuzluğa kapılmamayı öğretmektedir.²³

22 Meskin, “Textual Reasoning, Modernity, and the Limits of History”, 481-482.

23 Peter Ochs, “Postcritical Scriptural Interpretation in Judaism”, *Interpreting Judaism in a Postmodern Age*, ed. Steven Kepnes (New York: New York University Press, 1996), 77.

Steven Kepnes, geleneksel, çağdaş (özellikle Postmodern), metne dayalı, felsefi, kollektif ve pragmatik bir tarza sahip olan bu akıl yürütmenin gerçek bir süreç olması için sırasıyla dört önemli safha listeler: a. Hazırlık safhası olan bu ilk adımda “cemiyetin öncelik verdiği konular”, toplum tarafından çözülmek istenen “güncel problemler” hatta İsrâil ve diaspora, kadınlar ve Mûsâ Yasası, Rabinik mantık ve Batı mantığı gibi “dilemma konular” ortaya çıkmalıdır. Bu konular belirlendikten sonra uygun bir kutsal metinler ve seküler bilimsel metinlerle konu ele alınmalıdır. b. Konuların tartışılması “diyalojiye” dayanmalı Derrida ve Gadamer gibi dil ve Hermenötik filozoflarının teorileri ışığında muhataplar fikirlerini söyleyebilmelidirler. c. Ortaya çıkan diyalojik sonuçların analizi, sistemleştirilmesi ve eleştirel düşünceleri analitik metinsel akıl yürütme formuna sokulmalıdır. d. Son safhada ortaya çıkan akletmeye dayalı ürün, radikal ampirizm adı verilebilecek bir anlayışla metnin gündelik hayattaki karşılıkları toplum hayatını iyileştirici yönleri meydana gelecek ve “Vahiy metninin toplumdaki gerçek değeri” gün yüzüne çıkacaktır.²⁴

Neticede Vahyin metnine yönelik bir akıl yürütmenin merkezinde felsefi bir argüman değil Kutsal Kitap pasajlarının olmasını, klasik dönemden günümüze “Yahudi bir düşünceyi” yansıtmasını, bir ortak kanaat değil farklı ve çoklu görüşleri dile getirmesini ve Yahudi toplumunu ilgilendiren ahlaki veya teolojik bir meseleyi aydınlanmasını isteyen Steven Kepnes, metne dayalı akıl yormayı, bireysel olmayan ama bir topluluk anlamlandırması olarak önemsemektedir. Kepnes, canlı bir metinsel akıl yürütmenin başarılması için “Yasa metni”, “klasik dönemdeki anlamlara odaklanan yorumcular” ve “Yasa’yı ele alıp tartışan, her kutsal hikaye için çoklu anlamları ortaya çıkan hukuksal metinler için dinamik ve güncel yorumlar keşfedecek olan halihazırdaki yorumcular” olmak üzere üçlü bir saç ayağı kurmayı teklif etmektedir. Böyle bir çaba bilimsel sezgi ve ilhamların ortaya çıktığı bir süreç olduğundan Yasa metni hakkında yapılacak her yorumlama sürecinde “tek bir kutsal pasajın çoklu anlamlarının (polysemy)” nadiren meydana geldiği bir “Yeniden Vahyedilmiş bir Mûsâ Yasası” mükemmel bir şekilde ortaya çıkmış olabilecektir.²⁵

²⁴ Steven Kepnes, *The Future of Jewish Theology*, (Oxford Wiley-Blackwell, 2013), 180-200.

²⁵ Steven Kepnes, *The Future of Jewish Theology*, 172-180.

2.2. Pactio Rationale : Ahid Yenileyen Postmodern Yahudi Akıl

Her türlü normatif ölçütten uzak olan Postmodernite, yeniden canlanan bir Yahudi hususiliği ortaya çıkarmaktadır. Postmodern eleştirel akıl, Derrida'nın işaret ettiği gibi beşer aklında bulunan farklılaşmış aygıtların keşfedilmesini, Lyotard'ın savunduğu şekliyle farklılıklara ve öteki oluşa önem veren ama normatif kimlik verici tüm büyük hikayeleri göz ardı etmeyi gerektirmektedir. Bu açıdan ahidin beşeri tarafı olan İsrâil'in özel, tarihsel ve sınırlı özelliklerine rağmen ahidin diğer tarafı olan Tanrı'nın evrensel, ebedi, mükemmel ve sonsuz oluşu çelişkisini giderecek olan Postmodern aklın işlemesidir. Postmodernizme dayalı bir teolojiye göre Yahudi, ahid ilişkisinde otonomi sahibi olarak kendi kendine karar verebilen bir taraf olmayı başarabilecektir.²⁶

Talmud bilgilerinin dinini "ahid merkezli şekillenen şefkat, Tanrı adaleti ve Tanrı Merhameti gibi değerlerin oluşturduğu kavramsal bir harita" olarak gören Peter Ochs, Tanrı ile ahidin bilhassa Postmodern benlik için hem otonomi kazandıran bir ilişki olduğunu hem de benliği ilahi muhatap ile bağladığını böylece ilişkiye dayalı bir yerleşmenin meydana geldiğini; bu ilişkinin sevgi, bağımlılık, karşılıklık, yakınlık ve hakimiyet gibi sayısız sonuçlar doğurduğunu iddia eder. Diyalojik anlamda sürdürülebilir bir ilişkide benlik bir anlamda topluluğu betimlediği için bir ilişkiler matrisi (ardışıl dizini) olarak görülebilen bu topluluk, ilişkilerini maddi boyutta sosyo-kültürel ve dilsel açıdan düzenleyen diğer topluluklardan farklılaşacaktır. Sonuçta ona göre ahide dayalı İsrâil benliği, psiko-somatik bir ilişkiler matrisi sayılabilir.²⁷

Yahudi benliğini Tanrı ile olan ahde dayalı ilişkide şifahi ve a priori bir kategoriye yerleştiren Postmodern Yahudi düşünür David Novak'a göre İsrâil ahdi, Yaratıcı ile yapılan bir kontrat olarak belli bir zaman içinde başlayan (*terminus a quo*) herhangi bir bitiş zamanı (*terminus ad quem*) olmayan aynı zamanda İsrâil'in Tanrı tarafından şartsız olarak seçilmiş oluşunun Tanrı'nın ise seçilmemiş oluşunun somut bir gerçekliğidir. Bu ahid, fenomenolojik veya Buber'in benimsediği

²⁶ Edith Wyschogrod, "Reading the Covenant Some Postmodern Reflection", 65-68

²⁷ Peter Ochs, "Borowitz and the Postmodern Renewal of Theology", 118.

anlamda “felsefi antropolojik” değil tamamen “ontolojik anlamda evrensel uzantıları” olup onsuз herhangi bir yaratma eylemi devam edemez (Yeremya, 33/25).²⁸

İsrâil Ahdi ışığında Mûsâ Yasası, Tanrı, ilahi emir ve yasaklar ile Seçilmiş Tanrı halkı olarak İsrâil ve kötülük gibi klasik Yahudi teolojisine ait temel konuları yenilemeyi düşünmektedir. Postmodern teolog Borowitz, Yahudi dini tecrübelerini sırasıyla Ahid, Arz-ı Mevud’a yerleşme, Rabbinizm, diaspora, özgürlük kazanma, post-holokost şeklinde özetlemektedir. O, modern Yahudilerin, Batılı, Aydınlanma kaynaklarının sunduğu ölçütlerle hareket ettiklerini geleneksel Rabbinik kaynaklardan yüz çevirdiklerini İsrâil gibi cemaat kültürünü önemseyen bir dinin toplumsal bağlarını koparıp onu bireye bağladıklarını bunu yaparken modern devlet, modern bireysel haklar ve evrensel ahlak gibi katı modern rasyonel standartları esas aldıklarını açıklar. Neticede ona göre Yahudilerin modern dünyadaki durumları klasik Rabbinik kültürdeki uzantılarıyla çelişki içine girmiş ve sonuçta dünyevi tercih ile modern insan olma ile Yahudi kalma arasında tercih yapması istenmiş ve çoğunlukla modernite lehine bir anlayışa izin verilmiştir.²⁹

Yenilenmiş ahid fikrine öne sürerek Yahudi teolojisinin merkezi odağında asimetrik olarak “Tanrı ile Postmodern Yahudi arasındaki bağlayıcı ahdi” gören³⁰ Borowitz’in savunmuş olduğu Postmodern paradigmalara yenilenmiş İsrâil ahdi fikri, ileri liberal bir kavram olarak otonomi kazanmış bir anlayışa dayanmaktadır. Onun ahid anlayışı ise, geleneksel değerlerle şekillenen bir normatif anlayışa bağlı olmakla beraber “post-liberal bir teolojisine” sahip olmakta ve Yahudi hukukunun hemen altında veya ona yardımcı rolde bir kendi kaderini tayin etme yetisine sahip olmaktadır. Borowitz kısmen veya tamamen Yahudi inançlarına yapı kazandıran kendinden önceki teolojik yaklaşımları kısmen veya tamamen reddederek yeniden yapılanmıştır

28 David Novak, “Is the Covenant a Bilateral Relationship? A Response to Eugene Borowitz’ *Renewing the Covenant*”, *Reviewing the Covenant-Eugene B. Borowitz and the Postmodern Renewal of Jewish Theology*, ed. Peter Ochs (New York: State University of New York Press, 2000), 84-85.

29 Eugene Borowitz, *Exploring Ethics-Papers on Covenant Responsibility* (Detroit: Wayne State University, 1990), 20-27.

30 Peter Ochs, “Borowitz and the Postmodern Renewal of Theology”, 115.

bir ahid sunma çabasıdır.³¹ Böylece Borowitz Yahudiliğin özünü, iki taraflı bir ilişki olarak gördüğü ahde yerleştirmekte; bunun ise öncelikle Tanrı ile İsrâil arasındaki ilişkiyi daha sonra ise Yahudiler arasındaki ilişkileri düzenlediğini savunmaktadır.

Borowitz kısmen veya tamamen Yahudi inançlarına yapı kazandıran kendinden önceki teolojik yaklaşımları kısmen veya tamamen reddederek “yeniden yapılanmış bir ahid” sunma çabasıdır. O, Ahid Tanrısı olarak Aşkın Varlığın Yaratıcı, Vahyedici ve Kurtarıcı kimliğiyle Yahudi dindarın ahde bağlı hayatını geleneksel kültür içinde aile, cemiyete adanmış bir şekillendirdiğini ve İbrânî dili, dini adetler ve İsrâil toprağı gibi kavramlarla onu ilişkilendirdiğini açıklar. Borowitz, İsrâil ahidinin tarihsel devamlılığıyla gücünü koruyan bir Yahudi benliğini ima ettiğini ama çoğulculuğa dikkat etmeyen yükümlülükler tesis edilerek haklı bir olgu oluşunun ihmal edildiğini düşünür. Ona göre Ahid, Yasa’nın otoritesi ve formel kurallarıyla eli kolu bağlanmamalı aksine dinamik ve canlı bir dindar tecrübesine dönüştürülmelidir. Bu noktada yenilenmiş bir İsrâil Ahdi, Postmodern Yahudi dindarının kişisel ve imtiyazlı tarzda işleyen Tanrı ile yakın temasının ana itici gücü olmalıdır. Böyle bir ilahi olay ile kişinin tarihsel olarak İsrâil’in kaderine ve ana gövdesine bağlanması mümkün olabilecektir. Bu dönüşüm ile dindar bireyin benliğinin bir cemaat yapısına ait olması, onun Yahudi halkı ile ilişkisini de düzenleyecek ve Tanrı ile canlı bir karşılaşma olarak anlayacağı bir ahidleşme ile sorumlu bir birey olarak akıl yürütme kapasitesi artabilecektir. Zira böyle bir Postmodern parçalanmış benlik anlayışı, yaşanmış dini tecrübe ile diri hafıza arasındaki aracılık görevi görebilecek sonuçta da kişilik ve Yahudi kimliğinin geçici ve parçalı özdeşleşmesi söz konusu olacaktır.³²

Postmodern filozof Edith Wyschogrod ise iki ahid arasındaki Postmodern Yahudi aklın durumunu sorgulamaktadır; yenilenmiş bir anlayış ile ahid daha karmaşık ve daha zengin bir dile sahip olacak ve anlam dolu bir Yahudilik ortaya çıkacaktır. Wyschogrod,

31 Greenberg, “Gene Borowitz’ Renewing the Covenant: A Theology for the Postmodern Jew”, 51-54.

32 Greenberg, “Gene Borowitz’ Renewing the Covenant: A Theology for the Postmodern Jew”, 55.

büyük harfle Ahid derken Mûsâ'nın aldığı Sînâ Ahdi'nin küçük harfle ise tüm insanlığa yönelik evrensel ahlaki yönleri olan Nûh'un ahdini kastetmektedir. Ona göre Yahudi hem İsrâil ahdine hem de tüm insanlığa yönelik ahde mensup olmaktadır.³³

2.3. Somut ve Dinamik Yahudi Cemaat-Mâbed Aklı: Liturjiye Dayalı Akıl

Yahudi Postmodernizmi, teolojik hakikati, liturjik karakterde görmektedir. Zaten bu liturji de öğretmektedir ki teolojik hakikat, karakteri icabı saygıyı gerektirmek üzere açıklık, yoğunlaşmış, berrak, bomboş ve yeni şeylere boyun eğen bir zihne muhtaçtır. Bu açıdan bakıldığında liturji, teolojik hakikatleri, yeknesak ve saf özler değil felsefi, teolojik, ahlaki, sanatsal, şiirsel, müziksel hatta folklorik danslarla ilintili olarak melez ve çoklu şekillenmiş formlarda görmektedir. Zira liturji için hakikat, mantık, söz ve akıl için özel bir yakınlığa sahiptir. Bu açıdan bakıldığında liturji, beşeri ve ilahi logosun bir kombinasyonu olarak aynı anda söz, akıl ve manevi iyileşme içermektedir.³⁴

Seçkinlik öğretileriyle Yahudi dışlayıcı özel oluşu, tasnifçilik açısından düşünüldüğünde ne Aristo mantığındaki gibi türlerin veya cinslerin alt bölümleriyle alakalıdır ne de Hegel'in savunduğu farklılıkların benzerlik potasında toplanmasıdır. Aksine Yahudi özel oluşu, diğer geleneklerin özel oluş öğretileriyle fenomenolojik mukayeselerle daha iyi anlaşılabilir. Böylece genel bir anlam kazanabilecek bir karakterde olup Yahudi mantığı tutarlılık kazanacaktır.³⁵

Çağdaş Yahudi düşünürler, özel ve sınırlandırıcı bir cemaate sahip olduğundan hem çoğulcu Postmodern aygıtları hem de Yahudiliğinin özel oluşunu öne çıkaran bir akıl yürütme içine girmektedir. Borowitz, bu noktada geleneğinin otoriter ama ısrarcı olmayan bir tavırla önceliklerini belirlediğini bu yüzden de Batı kültürüne ait te-

33 Edith Wyschogrod, "Reading the Covenant Some Postmodern Reflection", *Renewing the Covenant-Eugene Borowitz and Postmodern Renewal of Jewish Theology*, ed. Peter Ochs (New York: State University of New York Press, 2000), 61- 62.

34 Steven Kepnes, *Jewish Liturgical Reasoning* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 195.

35 Robert Gibbs, "Postmodern Jewish Philosophy", *Reasoning After Revelation- Dialogues in Postmodern Jewish Philosophy*, ed. Steven Kepnes - Peter Ochs - Robert Gibbs (Colorado-Oxford: Westview Press, 1998), 22-23.

mel düşünce kalıplarında kalarak ona cevaplar vermeyi daha uygun bulduğunu açıklar.

Yahudi düşünürü Steven Kepnes, Postmodernizmin ışığında sinagog kolektif ibadet kültlerini aklileştirmek üzere pek çok boyutuyla ele almaktadır. O, kelime, metin, neşide, kostüm, müzik gibi unsurlar yardımıyla cemaatle yapılan ibadetleri kutsal mekan bağlamında yeni paradigmalara göre “dini bir karizma” olarak anlamlandırmaktadır. Ona göre klasik dönemden itibaren mâbedlerde yapılan litürjik faaliyetlerin “Postmodern açıdan yorumlanmasının” vakti gelmiştir. O, modern Yahudi düşünür Hermann Cohen’in “Liturji, cemaat aklının dilidir.” savına katılmaktadır. O bunun anlamını, liturjiye dayalı cemaate aklının, pasif bir araç değil aynı zamanda mekân ve zamanı kutsallaştıran bir dil olarak yazılı kaynağı her zaman farklılaşabilen, daima kendini yenilemesini bilen, statik kalmayan aksine her zaman farklı teolojik veya imani boyutlar ifşa eden, canlı ve güncellenerek icracılarının maharet ve tavırlarını yansıtan mâbed içindeki Yahudi akıl gücünü yansıttığını öne sürmektedir.³⁶

Kepnes, kendi litürji akıl yürütmesini inşa ederken Moses Mendelssohn, Hermann Cohen ve Franz Rosenzweig gibi modern rasyonalist Yahudi filozoflardan yararlanmaktadır. Kepnes, Rosenzweig’in “liturji Yahudiliğini mantığıdır (*organonstellung*)” iddiasını oldukça önemsemektedir. Zira Rosenzweig, Yahudi toplumunun tarihsel kurtuluş dramasına dönüşen Yahudi halkının kaderini ve bu kurtuluş tarihi içindeki eşsiz rolünü litürji yoluyla Hermenötik açıdan en iyi şekilde yansıtmaya devam ettiğini açıklamıştır.³⁷

Kepnes’e göre lituriye dayalı Yahudi akıllı, dil (kutsal metin ve övgüsel beşeri şarkılar) yoluyla somut hale dönüşmekte ve ışığın prizmadaki tayları gibi çeşitli renklere bürünmekte farklı kategoriler halinde dindar bilincini yansıtmaktadır. Öte yandan dil, yapısı, semantiği ve retoritiği açısından düşünceyi izhar edip yaratmaktadır. Bu yönde klasik düşünce sistemlerini yeniden değerlendiren ve “Post-liberal veya Post-kritik dönem” de denilen bir düşünce fazını savunarak beşerin anlam subjektifliğine bağlı bir Hermenötik geliş-

³⁶ Kepnes, *Jewish Liturgical Reasoning*, 3.

³⁷ Kepnes, *Jewish Liturgical Reasoning*, 4-5.

tiren Postmodern filozof Paul Ricouer'un ifadesiyle "dil, düşünceyi yaratmaktadır". Bu yüzden günde üç defa, sabah, öğlen ve gece olacak şekilde evrensel Tanrı'nın hazır oluşunu, sevgisi ve verdiği gelecek umudunu işleyen yerel mâbed ayinlerinde belli bir coğrafya, belli bir cemaat ve zamanı belli edecek şekilde işleyen özel bir metne dayalı litürjik dil, hem modern anlamda Yahudi dindarın imanını ve aklını ortaya koyacak hem de Postmodern anlamda gerek eşzamanlı olarak gerekse diyakronik ve (Martin) Buberyen bir tarzda tarihsel açıdan "İlahi Sen ile Yahudi Ben" arasındaki diyalojik ilişki açısından tam olarak ortaya çıkacaktır. Bu açıdan bakıldığında litürjideki Yahudi aklı, "Postmodern mantık" anlamında zengin somut bir felsefe olarak çoklu boyutları olan diyalojik bir söylem halinde "sosyal bir oyun" kimliğine bürünecek hem lengüistik açıdan, hem müzikolojik olarak hem de tiyatral açıdan dindar topluluğun düşüncesini "zamansal en uygun cemaat olayına" dönüştürecektir.³⁸

Neticede Kepnes'e göre postmoderniteyi inşa eden Yahudi aklının litürji anlayışı da yeniden inşacı ve Postmodern eleştirel yöntemlerine uygun olarak gelişmektedir. Kutsal kitap akıl yürütmelerine paralel olarak gelişen bu anlayış, ihyacı bir yaklaşımla duanın, yaratıcı, ilişkiyi düzenleyici ve yenileyici ve gelecek adına dindarı inşa edici özelliğinin farkında olarak tekrarlama, yorumlama ve meditasyon stratejileri geliştirmekte; yokluk üzerinden mevcudiyete, farklılıklar üzerinden çoğulcu kimliğe, anlamsızlıklar üzerinden anlamlılığa vurgu yapmaktadır. Postmodern eleştirel yaklaşım litürjiyi düzenlerken, M. Burber'in Ben-Sen ilişkisini, H. Cohen'in Tanrı ile dindar uzlaşısı, F. Rosenzweig'in konfigürasyon fikrini, Pierce'in Üçüncü oluş anlayışını ve P. Ochs'un ilişki mantığını öne çıkarmaktadır. Bu anlayışların ana gayesi olan ve karşıt görünen gerçeklikler -gök ile yer, Tanrı ile insan, birey ile topluluk, düşünce ile eylem- arasında mekân ve zaman açmaktadır. Litürjik akıl, bu ilişkileri ritüel olarak bir araya getirecektir.³⁹

³⁸ Kepnes, *Jewish Liturgical Reasoning*, 5-6.

³⁹ Kepnes, *Jewish Liturgical Reasoning*, 9.

3. Postmodern Akıl Uzlaşan Yahudi İnancı

Postmodern Yahudi teolojisi, “Tanrı”, “Ahid” ve “Yasa” üçlemesi etrafında şekillenen Ortodoks öğretileri Postmodern aygıtlarıyla değerlendirmektedir; Tanrı, Yasa metni etrafında ve ortak değerlere sahip cemaat etrafında anlamlı olurken bu anlayış Ahid’i merkezi kılacaktır. Ahid, İsrâil’i Tanrı halkı yaparken İsrâil ise Yasa’ya boyun eğmektedir. Postmodern Yahudi benliği, İsrâil’in Tanrı ahdiyle ile tikel bir hal alırken Yasa, bu ikisiyle karşılıklı derin bir ilişki içine girmektedir.⁴⁰

Yahudi Postmodern düşünür Eugene Borowitz, postmodernizmin dindar imanı hakkında konuşmak için uygun bir dil yarattığını iddia eder. Aslında Postmodern durum Yahudi aklı için Nazi soykırımı neticesinde oluşan Holokost sonrası durumu bilhassa Siyonizm sonrası veya İsrâil devleti sonrasında ortaya çıkan Yahudi tarihsel kültüründeki karmaşık ve saydam olmayan çok boyutlu paradigma değişimlerini ifade eder.⁴¹ Böylece Modernistlerin Yasa (Torah), Tanrı ve İsrâil hakkındaki geleneksel öğretileri terk etmelerine karşın Postmodern Yahudi teologlar, bir alternatif üretmek yerine bu öğretileri Postmodernitenin sunduğu aygıtlarla geleneği yeniden okumak ve sonunda Postmodern Yahudi inancı ortaya çıkarmak istemektedir.

Postmodern Yahudi düşüncesi kendi öncüleri olan Neo-Kantçı modernist filozofları derinden eleştirerek işe başlarlar. Bu açıdan bakıldığında Postmodern Yahudi aklı, modern aklın dine adına üretilen tüm zihinsel şikayetlerine karşı teker teker cevaplar bulabilen bir felsefe sunar. Söz gelişi bir gerilim olarak Şefkatli (*Rachamim*) ve çok duyarlı Yahudi Postmodern aklına göre modernizm, bütün rasyonel boyutlarıyla İsrâil geleneği adına bir sefalet ve bir acı çekmedir. Zihni açıdan sefalet ve acı çekenlere karşı merhametli olan Tanrı ise gelecek adına eşsiz bir umuttur. Midraşim gibi Rabbinik geleneğin ifadesiyle söylersek vahiy, dolayısıyla *inanç ve akıl, ateş ile çekiç beraberliği gibidir. Birbirlerine değdikçe kıvılcımlar gibi zengin anlamlar ortaya çıkar.* Bu açıdan Postmodern Yahudi aklı, Midraşim’in hem çok anlamlı bir

40 Edith Wyschogrod, “Reading the Covenant Some Postmodern Reflection”, 63.

41 Steven Kepnes, “Postmodern Interpretation of Judaism: Deconstructive and Constructive Approaches”, *Interpreting Judaism in the Postmodern Age*, ed. Steven Kepnes (New York: New York University Press, 1996), 4.

perspektif sunduğuna hem de farklı bağlamlarda zengin ve dinamik kurtarıcı fırsatlar sunduğuna ikna olmuştur.⁴²

Postmodern teologlar, İsrâil'in Tanrı ile yapmış olduğu ahdi Postmodern paradigmalara göre yenilemeyi yani kültürel açıdan Yahudi monoteist inancının varlığını güncellemeyi ve devam ettirmeyi amaçlamaktadırlar. Bu düşünürler sayesinde Postmodern Yahudi aklı: a. Aslında İsrâil'in Mûsâ aracılığıyla Tanrı ile yapmış olduğu ahdi yenilemeyi; b. Çağa uygun hale getirerek Postmodern Yahudi inancını ortaya çıkarmayı; c. Böylece ortaya çıkacak Postmodern Yahudi eleştirel aklının aygıtlarını belirlemeyi istemektedir.⁴³

Yahudi inanç, davranış ve teolojileri ve felsefelerini Postmodern aklıyla uzlaşmakta ve sırasıyla: a. Aşkın Postmodern Yahudi gerçekliğini; b. Bireysel Yahudi dindar otonomisini; c. Çoğulcu ortamda Yahudi toplumunu belirlemek istemektedir. Bu doğrultuda o, üç önemli Postmodern teolojik akıl yürütme ortaya koymuştur: a. Liberal Yahudilik dâhil Aydınlanma ve Modernizmin önerdiği Yahudilik türleri yetersizdir bu yüzden Mûsâ Ahdi yenilenmeli ve Postmodern tenkitçi aklın imbiğinden geçerek güncellenmelidir; b. Modern Yahudi dünya görüşünün dışlayıcı, anlaşılmaz ve mutlak dogmacı yapısının tenkit edilmesi gereklidir; c. Ahid'in yenilenmesini amaçlayan Postmodern bir teolojinin inşası ile gerçek bir Postmodern maneviyat ve cemiyetin oluşturulması amaçlanmalıdır.⁴⁴

Postmodern Yahudi Felsefesine göre kitap külliyatları ile okuyucu ve yaşayan arasındaki temel etkileşim bu iki tarafın birbirlerinde bulacakları acı, özgürlük ve sorumluluk benzerlikleridir. Postmodern mantık, felsefi açıdan yeniliklerle ortaya konacak ve hem özel olmayı hem de genel olmayı birbirine bağlayacak modeller geliştirecektir.

Başka bir boyutla Yahudi aklı seçkinlik öğretileriyle Yahudi dışlayıcı özel oluşu, tasnifçilik açısından düşünüldüğünde ne Aristoteles mantığındaki gibi türlerin veya cinslerin alt bölümleriyle alakalıdır

42 Peter Ochs, "Compassionate Postmodernism: An Introduction to Postmodern Jewish Philosophy", *The European Legacy* 2/1 (June 2008), 74.

43 Ochs, "The Emergence of Postmodern Jewish Theology and Philosophy", 27.

44 Greenberg, "Gene Borowitz' Renewing the Covenant: A Theology for the Postmodern Jew", 49-50.

ne de Hegel'in savunduğu farklılıkların benzerlik potasında toplanmasıdır. Aksine Yahudi özel oluşu, diğer geleneklerin özel oluş öğretileriyle fenomenolojik mukayeselerle daha iyi anlaşılabilir. Böylece genel bir anlam kazanabilecek bir karakterde olup böylece Yahudi akli tutarlılık kazanacaktır.⁴⁵

Borowitz'e göre Postmodernizm, Yahudi teolojine uygun bir felsefi anlayış geliştirmektedir. Söz gelişi ona göre Postmodernizm, bir Yahudi inananın din dilini güncellemekte, yetersiz kalan Rabbinik kültürel dili onarmakta böylece Yahudi teolojisine ait temel gerçeklerin jargonunu yenilemektedir. Yine Yahudi teolojisine uyarlanmış özgün bir Postmodern tarz, herhangi bir teolojik sistemin sınırlandırılmasında gözle görülür bir hoşgörüyü sahiptir. Borowitz, yeni bir Postmodern Yahudi dindarlığı formuna sahip olmakla ve evrensellik adına daha fazla çoğulcu bir anlayışla yenilenmiş bir seçilmiş halk anlayışıyla donanan Yahudi profili ortaya çıkarmak istemektedir. Ona göre Postmodernite ile özdeşleşen bir teolojik akıl sayesinde güncellenip yenilenmiş ve bireysellik sosyalitenin daha fazla öne çıktığı Tanrı ahdine mensup insanı olarak Yahudi, "Ortodoks olmadan da dindar kalabileceğini" ileri sürmektedir. İbrânî halkı olmak gibi seküler bir kimliğin, milletler arasına karışmada daha fazla öne çıkabileceğini kabul eden Borowitz, teolojik konularda iki önemli Postmodern motifi sürekli kullanmayı öğütler; "Tanrı'ya dönmek" ve "plüralizme uygun bir seçkinlik".⁴⁶ Sonuçta Borowitz, modernitenin sahte veya karşıt bir maneviyatçılık sunduğu için bitmesi gerektiğini, buna karşın daha tarihsel bir bağlamdaki bir teolojik anlayışla postmodernitenin daha bireysel maneviyatlara yöneldiğini açıklar.

Borowitz, Postmodernitenin temel yapıtaşlarından faydalanarak inşa etmiş olduğu Yahudi inancının temel unsurlarını listelemektedir:

a. *Tanrı Yerine Güçlü Aşkın Varlık*: Borowitz, klasik Tanrı fikriyle ilişki içindeki Postmodern insanın bilişsel özgürlüğünün, mevcut

45 Robert Gibbs, "Postmodern Jewish Philosophy", *Reasoning After Revelation-Dialogues in Postmodern Jewish Philosophy*, ed. Steven Kepnes - Peter Ochs - Robert Gibbs (Colorado-Oxford: Westview Press, 1998), 22-23.

46 Eugene Borowitz, "Postmodern Judaism: One Theologian's View", *Reviewing the Covenant-Eugene B. Borowitz and the Postmodern Renewal of Jewish Theology*, ed. Peter Och (New York: State University of New York Press, 2000), 36-44.

Tanrı anlayışını zayıflattığını belirterek Postmodern insana uygun bir “teoloji” ihtiyacından bahseder.

b. *Bireysel Otonomi Karşısındaki Ahid Toplumu*: Borowitz, Postmodern akıl ile uzlaşma içindeki Yahudi teolojisini inşa ederken Tanrı'nın tüm insanlık ile ahid yaptığını; aynı zamanda İsrâil Ahdi'nin de eşsiz ve tarihsel açıdan bağlayıcı olduğunu iddia eder. Modern öncesi ve modern ahid anlayışlarının aksine onun ahid anlayışı, insanlık ve İsrâil'e eşit derecede ahidleşme vurgusu İsrâil için yenilik sayılabilir. Söz gelişi modern Yahudi düşünür Rosenzweig, ahide bağlı oluşan Yahudi hayatının önemli özellikleri olarak ibadet litürjisini uygulamayı, Yasa öğrenme ve hukuki uygulamaları yerine getirmeyi öne çıkarırken; Borowitz ise topluluk, tarih ve etnik kimlik şeklinde bir tipoloji geliştirir.⁴⁷

c. *Mûsâ Yasası Merkezi Otoriter Kaynak Değildir*: Hem Rosenzweig hem de Borowitz, bireyin ve Tanrı'nın otoritesini kabul etmekte ama Yahudi vazifelerini dikte eden ebedi metin olarak Mûsâ Yasası'nın otoritesindeki merkezi rolü azaltmaktadırlar. Yahudi geleneğinin bu otorite verici yapısını baypas ederek Yaşayan Tanrı ve onun İsrâil ile olan yakın ilişkisine dayanan bir yaklaşım getirmektedirler.

d. *İsrâil Tarihi ile Teolojisini Birleştirmek*: Holokost sonrası teoloji ile Postmodern teolojiyi birleştiren anlayış ile bilhassa Borowitz, teolojik ahid tarihi ile Mesihin gelişine ait olayları birbirine bağlamak niyetindedir. O, Aşkın Varlık hem şimdiki zamanda hem de tarihte eşit derecede İsrâil tarafından tecrübe edilmiş hem de edilmektedir.⁴⁸

Sonuç ve Değerlendirme

Postmodernizm, aslında Modernite sonrasında olağanüstü bir şekilde tarihsel, sosyal, ekonomik, felsefi, teolojik dönüşümlerinin yaşandığı bir durum olarak bir eleştirel değişim, yapısal bir yenilenme ve farklı kalıplara girmeyi gerektirmektedir. Prometeci anlayışla Postmodernizm, Batı'nın medeniyetinin sivillik durumunu, bilim, hikmet ve dünya görüşünü yerinden sökmek, yeniden inşa etmek ve yeni bir formla şekillendirmek istemektedir.

⁴⁷ Greenberg, “Gene Borowitz’ Renewing the Covenant: A Theology for the Postmodern Jew”, 57-58.

⁴⁸ Greenberg, “Gene Borowitz’ Renewing the Covenant: A Theology for the Postmodern Jew”, 58.

Yahudilik, karakter olarak diğer iki ilahi dinden daha fazla dünyevi ve daha rasyonel bir inanca sahiptir. Hem aşırı bir dogmatik anlayışla İbrânî monoteizmine bağlı küresel mono-kültür üretmeye hem de aşırı seküler bir bakışla “Tanrısız bir Dünya” oluşturulmasına karşı çıkan Postmodern Yahudi teolojisi ve onun ele aldığı akıl-din ilişkilerinin, bilişsel ve pratik Yahudiliği işleyerek ortaya çıkardığı sonuçların ana muhatabı Postmodern Yahudi dindarlığıdır. Bu yeni Yahudi akıl, temelde liberal, esnek, muhafazakar olmayan hatta zaman zaman Ortodoks dışı görüşlerle çoğulcu bir dünyaya Postmodern bir dünya görüşünün geçerliliğini yansıtmak istemektedir. Ancak gene de bu akıl, vahye dayalı akıl yürütme, Ahid’e bağlı gelişen bir akıl anlayışı ve daha somut ve daha canlı bir liturji anlayışıyla kendi “Post-Ortodoksi” anlayışını geliştirmektedir.

Yasa’nın mutlak hakikat gibi anlaşılması yerine Tanrı hakkında kişisel tecrübeden çıkarılan bir “vahiy, ahid ve kült” kavramlarına dayalı liturjiye sıkı sıkı bağlı bir Yahudi dindarın çoklu gelişen rasyonelliği bu üçlü bölümlenmenin avantajı ile umut dolu ve yaratıcı bir çaba ile hem kendi geleneği hem de Postmodernite adına en iyisini ortaya çıkarmaya çabalamaktadır. Bu yönde klasik dindar aklının dine bakışındaki alçakgönüllü, saygılı ve samimi teslimiyetine ilave olarak eleştirel çoklu anlamlılığa ve ötekilerle yakın temasa önem veren bir Postmodern akli ile donanan Yahudi filozoflar, bulunduğu ve gittiği yer açısından aynı zamanda en parçalı beşeri gelişmiş akıl iddiasıyla insanlığın din-felsefe ilişkilerinde yeni yönelimler açmak niyetindedir.

Postmodern dönemde Yahudi entelektüel dünyası, bireysel veya yerel akıl konusunda daha sentetik davranırken ritüel bağlamında teolojik özerk çoğulculuk (partiküler plüralizm) anlayışını geliştirmekte; buna karşın geleneksel kültürden daha fazla mahalli tarihçilerce inşa edilen çoklu kıssacı bilişsel dünyaya sızmayı hedeflemektedirler. Postmodern akli, kişisel maneviyata bağlı Aşkın Varlığa inanmak ile Yahudi’nin kendi varlığını izah edebileceğini ve onu devam ettirebileceğini öne çıkarmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında daha fazla Tanrı ile ilişki içindeki bir din anlayışına sahip Yahudi aklının davranış, inanç ve düşüncede ortaya koyduğu yeni teolojik kalıpların “Postmodern Yahudiliğinin

hakikatlerini” ortaya koymaya katkı sağlayabildiğini söyleyebiliriz. Bu teolojik hakikatleri, Aşkın Gerçeklik olarak Tanrı, dindar bireyin seküler dönemdeki otonomisi, çoğulcu bir toplumda öznel bir topluluk inşası ve çoklu kültürel ortamlarda seçilmiş halkın özel Tanrı ahbine mensup olması çerçevesinde ele almak mümkündür. Bu teolojik hakikatler, “kültürel eleştirel bir Post-Ortodoks bir teoloji” oluşturmaktadır.

Postmodern Yahudi aklı, bu oluşum sırasında, kendine en yakın ve içinden doğduğu lineer modern Yahudi teolojisini şiddetle eleştirmekte veya ondan parçalar koparıp güncellemekte hatta Kutsal metinlere ve özel İsrâil ahbine dayalı akıl yürütme tipolojileri geliştirerek yeni bir ahid teolojisini, daha doğru bir zamana, daha uygun bir maneviyata ve bu maneviyatı kabul edecek yenilenmiş bir seçilmiş halk fikrine dönüştürme niyetindedir.

Bu yönüyle Postmodern Yahudi aklı “yeni bir Yahudi inancı” inşa etmek yerine “Postmodern Yahudinin” dini uygulamalarına hali hazırda yerleşik bulunan Postmodern “bir teolojiyi” makul hale getirmeyi ve bunun yöntemlerini ortaya çıkarmayı hedefler. Bu açıdan Yahudi teolojik aklı, inşa edici, yorumlayıcı, yenileyici ve geliştirici kimliktedir. Bu açıdan bu yaklaşımlar aynı zamanda “Bir kişi hem Postmodern hem de Yahudi nasıl kalabilir?” sorusuna cevap arama teşebbüsleridir.

Kaynakça

- Alıcı, Mustafa.** “Post-Religio et Ratio: Postmodern Dönemde Akıl- Din İlişkisi”. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 20/8 (2020), 15-44.
- Alıcı, Mustafa.** “Eerie Rosenance veya İnsanlık Adına Dehşet Verici Yankı: Yahudi Aklı, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*. 23/9 (2021), 61-86.
- Borowitz, Eugene.** *Exploring Ethics-Papers on Covenant Responsibility*. Detroit: Wayne State University, 1990.
- Borowitz, Eugene.** “Postmodern Judaism: One Theologian’s View”. *Reviewing the Covenant- Eugene B. Borowitz and the Postmodern Renewal of Jewish Theology*. ed. Peter Ochs. 35-45. New York: State University of New York Press, 2000.

- Gibbs**, Robert. "Postmodern Jewish Philosophy", *Reasoning After Revelation-Dialogues in Postmodern Jewish Philosophy*. ed. Steven Kepnes - Peter Ochs - Robert Gibbs. Colorado-Oxford: Westview Press, 1998.
- Gibbs**, Robert. "Why Textual Reasoning?". *Journal of Textual Reasoning*. Erişim 21 Aralık 2020). <http://jtr.shanti.virginia.edu/volume-1-number-1/gibbs-why-textual-reasoning/>.
- Greenberg**, Yudit Kornberg. "Gene Borowitz' Renewing the Covenant: A Theology for the Postmodern Jew". *Renewing the Covenant-Eugene Borowitz and Postmodern Renewal of Jewish Theology*. ed. Peter Ochs. 49-59. New York: State University of New York Press, 2000.
- Greenberg**, Yudit Kornberg. "The Hermeneutic Turn in Franz Rosenzweig's Theory of Revelation". *Interpreting Judaism in a Postmodern Age*. ed. Steven Kepnes. 181-301. New York-London: New York University Press, 1996.
- Kepnes**, Steven. *Jewish Liturgical Reasoning*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Kepnes**, Steven. "Postmodern Interpretation of Judaism: Deconstructive and Constructive Approaches". *Interpreting Judaism in the Postmodern Age*. ed. Steven Kepnes. New York: New York University Press, 1996.
- Levinas**, Emmanuel. "Revelation in the Jewish Tradition". *Beyond the Verse*. çev. Gary D. Mole. 129-50. Indiana University Press, Bloomington 1994.
- Meskin**, Jacop. "Textual Reasoning, Modernity, and the Limits of History". *CrossCurrents-Rethinking Jewish Theology* 49/4 (Winter 1999-2000), 475-490.
- Novak**, David. "Is the Covenant a Bilateral Relationship? A Response to Eugene Borowitz' Renewing the Covenant". *Renewing the Covenant-Eugene Borowitz and Postmodern Renewal of Jewish Theology*. ed. Peter Ochs. 81- 90. New York: State University of New York Press, 2000.
- Rosenzweig**, Franz. *Star of Redemption*. çev. Barbara E. Galli. Wisconsin: University of Wisconsin Press, 1999.

- Ochs, Peter.** “Borowitz and the Postmodern Renewal of Theology”. *Reviewing the Covenant-Eugene B. Borowitz and the Postmodern Renewal of Jewish Theology*, ed. Peter Ochs. 111-144. New York: State University of New York Press, 2000.
- Ochs, Peter.** “The Emergence of Postmodern Jewish Theology and Philosophy”. *Reviewing the Covenant-Eugene B. Borowitz and the Postmodern Renewal of Jewish Theology*. ed. Peter Ochs. 3-34. New York: State University of New York Press, 2000.
- Ochs, Peter.** “Compassionate Postmodernism: An Introduction to Postmodern Jewish Philosophy”. *The European Legacy* 2/1 (June 2008), 74-79.
- Ochs, Peter.** “Postmodern Definitions”, *Reviewing the Covenant- Eugene B. Borowitz and the Postmodern Renewal of Jewish Theology, Reasoning After Revelation-Dialogues in Postmodern Jewish Philosophy*. ed. Steven Kepnes - Peter Ochs - Robert Gibbs. 17- 21. Colorado-Oxford: Westview Press, 1998.
- Ochs, Peter.** “Postcritical Scriptural Interpretation in Judaism”. *Interpreting Judaism in a Postmodern Age*. ed. Steven Kepnes. 55-87. New York: New York University Press, 1996.
- Shonkoff, Sam Berrin.** “Michael Fishbane: An Intellectual Portrait”, *Michael Fishbane-Jewish Hermeneutical Theology*. ed. Hava Tirosh - Samuelson-Aaron W. Hughes. 1- 52. Leiden-LondonÇ: Brill Publication, 2015.
- Wyschogrod, Edith.** “Reading the Covenant Some Postmodern Reflection”. *Renewing the Covenant-Eugene Borowitz and Postmodern Renewal of Jewish Theology*. ed. Peter Ochs. 60- 68. New York: State University of New York Press, 2000.

